

Posudek diplomové práce Jany Hofmanové:

Pohřební bohoslužby z homileticko-liturgického pohledu. Základní východiska pro podobu pohřební bohoslužby s ohledem na možnosti praxe

Diplomantka si svůj úkol vymezila hned v úvodu: Chce „naznačit pole souvislostí, v němž se pohřební bohoslužba odehrává a tím poukázat na to, čím je nebo by měla být utvářena její podoba – a naopak, čím a jak bohoslužba sama vyjadřuje...svou vlastní podstatu v dnešní situaci“(9). Důležitý v tomto výměru je zřetel k „poli souvislostí“, které mají vliv na podobu pohřební bohoslužby. Soustředění na „podobu bohoslužby“ neznamena pro autorku zkoumání bohoslužby z hlediska psychologického nebo sociologického; podoba bohoslužby je pro ni výsostně *teologickou* veličinou; a už v tom je specifický přínos této práce.

V první kapitole se pokouší vystihnout „teologický smysl pohřební bohoslužby“ z hlediska biblické a systematické teologie. Nezapomene však hned připojit (1.4.) úvahu o kontextu současné situace v ČCE. Tato úvaha ústí do závěru, že ani v této situaci se bohoslužba neutváří podle „poptávky“ a přesto nabízí „poptávané“.

Druhá kapitola je věnována problému rituálu: Bohoslužba jako rituál nebo rituál jako bohoslužba? Hofmanová sleduje diskusi o této otázce, registruje stanovisko Neidhardtovo, k rituálu vstřícné, ale nakonec se přikloní k Josuttisovu vyváženému závěru: „Kasuální praxe je i jako pohřební rituál pro zúčastněné teology podnikem stejně nezbytným, smysluplným a riskantním jako v každé jiné situaci, v níž jde o komunikaci evangelia“ (27).

Přehlednosti kapitoly o rituálu by bylo prospělo, kdyby autorka představila „rituál“ diferencovaněji podle různých typů a pojetí.

K jádru svého úkolu se autorka blíží v následujících kapitolách. Kap. 3 představuje pohřební bohoslužbu jako zvěstování. Zde pracuje s pojmem zvěstování jako zpřítomňující „anamnézis“.

Bylo by užitečné, kdyby diplomantka představila zpřítomňující potenciál anamnéze nejen parafrází R.F. Tafta, ale raději nálezem biblickým.

V této souvislosti naráží autorka na palčivý problém zvěstování lidem bez víry, kteří obvykle tvoří část pohřebního shromáždění. Pohřební bohoslužba je prostorem setkání víry s nevírou. Je vyjádřením předchozí víry, „ale také pastýřskou službou těm, kteří společnou víru nemají“ a se svým očekáváním se setkávají s církví, která vychází z kostela na hřbitov či do krematoria. Autorka nediskutuje problém, zda pohřební bohoslužba je (může být, má být, nesmí být) misíí. Je však přesvědčena, že

v pohřební bohoslužbě vzniká „jakýsi společný prostor, styčná plocha, na níž se setkávají ti, kdo nejsou pravidelnými účastníky bohoslužeb...s církví“ a jejím vyznáním. V této souvislosti čteme působivý odkaz na metaforu J 20,11-16, kde se plačící Marie setkává s anděly, jejichž otázka posléze Marii nasměruje k setkání se Vzkříšeným. Aby se plačící Marie obrátila od hrobu a byla oslovena Vzkříšeným – „toto je role církve a role faráře při pohřbu“ (32). „Tendence o co možná nejcivilnější křesťanství bez náboženství, humanitním ideálem zabarvené redukce, které hledají Boha především v bližním, nejsou na místě“ – takto rezolutně shrnuje autorka svůj postoj (34).

K otázce kázání v pohřební bohoslužbě se diplomantka vrací v kapitole 4 o struktuře a podobě. V ní vedle zásadní úvahy registruje motivy pohřebního kázání (s příklady ze zaslaných kázání) : vzkříšení (jako kategorie „nového“); přetrvání vztahu lásky; odkaz ke křtu jako základnímu datu, které trvá v Boží paměti; hřích, odpuštění, soud (nebývají často, snad proto, že soud se běžně nechápe jako „restituce“); trojiční vyjádření; kam zemřelý odchází; Boží vůle (zde autorka nabádá k obezřetnosti); radost.

V kapitole 5 se pozornost zaměřuje k liturgickému rámci bohoslužby. Autorka připouští sice, že podoba bohoslužby se může měnit (redukovat např. v krematoriu), ale fakticky kopíruje standardní bohoslužebný pořad v ČCE. Mezi jednotlivými prvky bohoslužby otevírá problém oslovování mrtvého (což odmítá) a modlitby za zemřelého (což připouští, dovolávajíc se G. Sautera i B. Bouše 60n). Všimá si také otázky eucharistie v pohřební bohoslužbě; nedoporučuje to, avšak doporučuje, aby bylo vysloveno pozvání k následujícím „řádným“ svátostným bohoslužbám (69). V závěru této kapitoly podtrhuje (v polemice s názorem J.B. Jeschkeho), že liturgie není pouhý přírůstek ke kázání; má svou samostatnou funkci tím, „že pomáhá propojit kerygma a rituál – dvě složky, které si jinak mohou konkurovat“ (70).

Očekávali bychom, že v kapitole Závěr autorka shrne svou základní tezi pregnantním způsobem; nestalo se tak, závěr jen stručně rekapituluje předchozí kapitoly.

Hodnocení:

Základní tezí autorčinou je, že pohřební bohoslužbu můžeme pojmut jako „doprovázení“. Ale pozor: doprovázení není míněno tak, jak se mu rozumí v pastýřské péči, kdy jedna osoba „doprovází“ jinou osobu na její cestě. Zde v prvním plánu nedoprovází „církve“, která je jen zprostředkovatelkou doprovodu biblickými svědky. K příběhu pozůstalých „jsou, jakoby k rozhovoru, přizvání

bibličtí svědkové. Ne aktéři, kteří by šli vzorně před shromážděním, ale mluvčí, ti plačící, spoléhající, vyznávající, kteří mohou doprovázet“ (43). Tato autorčina teze je významným přínosem její práce. Ocenit je třeba také důsledné teologické kritérium, které je v práci uplatněno a brání invazi hledisek získaných z věd o člověku.

Významný je také diplomantčin názor o „styčné ploše“, sdíleného prostoru víry s nevírou v bohoslužbě (nejen pohřební). Ten lze pokládat za autorčinu „sekundární“ tezi, která překlenuje rozpaky nad tím, jak dalece smí či má pohřební pobožnost vycházet vstříc „sociální objednávce“ nebo ji prostě (misijně či jinak) převálcovat.

Přitom autorka netvoří svou tezi v teologickém bezčasu. To je zřetelně vidět mj. i v tom, jak se distancuje od pojetí zastávaného v Knize modliteb a služebností (1939) i od názorů J. Dusa (Českobratrský evangelický pohřeb...1947). Na této konfrontaci je patrné, jak se změnil kontext (37) a s ním kódy, jimiž dnes vnímáme.

Naproti tomu poněkud rozpačitě vyznívá pasáž o rituálu.

Práce je psána srozumitelně, dobrou češtinou bez prohrěšků; má vzornou grafickou úpravu a všechny formální náležitosti diplomové práce.

Bez váhání práci Jany Hofmanové doporučuji k obhajobě.

Jako možné náměty k rozpravě při obhajobě doporučuji:

- V práci se okrajově objevují zmínky o komplementarizaci pohřební bohoslužby pastýřskou péčí. Tyto zmínky si zaslouží rozvedení. Je známou skutečností, že – i v případě jiných kazuálí – je bohoslužebná půlhodina nezdravě a neúnosně přetížena, takže rozložení asistence církve v čase se nabízí jako smysluplná možnost.
- Rovněž roztroušeny jsou zmínky o tom, jaké místo v bohoslužbě (v kázání, modlitbách či jinde) má mít osoba zemřelého, která vlastně je podnětem k tomu, že se bohoslužba koná. Smolíkovy varování, aby se kázání nestalo nekrologem nebo laudací zemřelého autorka registruje, ale dále se s ním nevyrovnává.

21.5.2012

Prof. ThDr Pavel Filipi

